

Aksâ Şairi Yûsuf el-'Azm: İşgal, Zulüm ve Aşkın Şiire İz Düşümü*

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 24 Temmuz 2024 Kabul Tarihi: 13 Aralık 2024

✉ **Halil Akçay**

Doç. Dr. / Assoc. Prof.

Mardin Artuklu Üniversitesi / Mardin Artuklu University

İslami İlimler Fakültesi / Faculty of Islamic Sciences

<https://ror.org/0396cd675>

<https://orcid.org/0000-0002-1671-5073>

halilakcay@artuklu.edu.tr

Öz

Mescid-i Aksâ'lı Kudüs ve merkezinde bulunduğu Filistin, dinî, tarihî, siyasi ve coğrafi yönleriyle dünyanın önemli merkezlerinden biri olmasının yanında, tarihten günümüze belki de kan ve gözyaşına en çok şahitlik eden ülkedir. 1917'den itibaren Filistin toprakları, işgal politikası güden Siyonist Yahudiler tarafından peyderpey işgal edilmiştir. Bu coğrafyada yaşananlar, pek çok şairin şiirine konu olmuştur. Bu şairlerden biri de Ürdün'ün son dönem büyük şairlerinden Yûsuf el-'Azm'dır. "Aksâ Şairi" lakaplı 'Azm, şiirlerinde Mescid-i Aksâ'ya olan sevgisini büyük bir heyecanla dile getirmiş, neredeyse Filistin topraklarının her karışını ve burada yaşayan her ferdini şiirlerinde konu edinmiştir. Bu çalışmada Yûsuf el-'Azm'ın şiirlerinde başta Mescid-i Aksâ ve Gazze olmak üzere Filistin topraklarının ele alış durumu incelenmiştir. Şairin hayatı ve edebî kişiliği ele alındıktan sonra günümüze de ışık tutan bilgi ve duygularla dolu şiirleri tahlil edilmiştir. Bu coğrafyada yaşananların dile getirildiği şiirlerin incelenmesi, duygu sahibi kimselerin vicdanlarına insani ve insafıca bir dokunuş yapması açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagatı, Yûsuf el-'Azm, Şiir, Siyonizm, Filistin, Kudüs, Mescid-i Aksâ.

* Bu makale CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Aqsa Poet Yousef al-‘Azm: Reflection of Occupation, Oppression and Love in Poetry*

Research Article

Received: 24 July 2024 Accepted: 13 December 2024

Abstract

Al-Quds, home to the Masjid al-Aqsa and situated at the heart of Palestine, stands as one of the world’s most significant regions in terms of religious, historical, political, and geographical importance. This land occupies a central place in world history and has borne witness to extensive conflict, marked by bloodshed and suffering from ancient times to the present day. Since 1948, the Palestinian territories have been progressively occupied by Zionist forces, implementing a policy of territorial expansion and occupation. The events that have unfolded in this region have inspired numerous poets, who have made them the central themes of their works. One such poet is Yousef al-‘Azm, a prominent figure among contemporary Jordanian poets. ‘Azm, known as the “Poet of al-Aqsa,” passionately conveyed his profound affection for the Masjid al-Aqsa through his poetry. He frequently honored the entirety of Palestinian land and its people, making them the central subjects of his works, celebrating every inch of the land and every individual who calls it home. This study examines the portrayal of Palestinian lands, with particular focus on the Masjid al-Aqsa and Gaza, in the poems of Yousef al-‘Azm. After exploring the poet’s life and literary persona, this study will analyze his poems, which are rich in both information and emotion, offering profound insights into our contemporary world. The examination of poems that capture the events experienced in this region is crucial for making a humanistic and just appeal to the consciences of those moved by emotion.

Keywords: Arabic Language and Literature, Yousef al-‘Azm, Poetry, Zionism, Palestine, al-Quds, Masjid al-Aqsa.

* This article is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Summary

This study explores the emotions conveyed in the poems of Yousef al-'Azîm, a prominent thinker, politician, educator, writer, and poet of the late Arab world, famously known as the "Aqsa Poet." It focuses on his reflections on the events in al-Quds and Palestine, the region at the heart of his work. Al-Quds, with the Masjid al-Aqsa at its center, and Palestine, where it is located, are among the most significant regions in the world in terms of religion, history, politics, and geography. This area has also been at the heart of a land that has witnessed immense suffering, marked by bloodshed and tears, from ancient times to the present day. Since 1917, the Palestinian territories have been progressively occupied by Zionist forces, who have pursued a policy of territorial expansion and occupation. The events that have unfolded in this region have inspired numerous poets, becoming central themes in their works. One such poet is Yousef al-'Azîm, a prominent figure among the leading poets of contemporary Jordan. Al-'Azîm, known as the "Poet of Al-Aqsa," expressed his deep affection for the Masjid al-Aqsa with great passion in his poetry. He frequently invoked the entirety of Palestinian land and its people, making them the central subjects of his work, and celebrated every inch of the land and each individual who resides there. This study examines the portrayal of Palestinian lands, with a particular focus on the Masjid al-Aqsa and Gaza, in the poems of Yousef al-'Azîm. After discussing the poet's life and literary persona, this study will analyze his poems, which are rich in both information and emotion, offering insightful reflections on contemporary issues. The examination of poems that reflect the events experienced in this region is crucial for making a humane and just appeal to the consciences of those moved by emotion. Yousef al-'Azîm was meticulous in drawing the subjects of his poems from the current events and history of peoples and societies. Through his work, he highlighted the condition of the Islamic world, considering it his duty to particularly reflect on the situation in the Palestinian territories. He repeatedly emphasized the sanctity of al-Quds and its significance for the Islamic world in his poems. Through a blend of verses, hadiths, historical events, and his own emotions, he highlighted the religious importance of Masjid al-Aqsa and, by extension, al-Quds. Nearly all of the poet's works are imbued with expressions that reject despair, inspiring faith, belief, and awareness. His poetry serves to fortify determination and perseverance. He emphasized that, despite all adversity, the Palestinian people refused to accept humiliation or submit to the enemy, remaining steadfast in their ongoing struggle. Determination and resilience in resisting occupation and oppression, along with the hope of ultimately triumphing over the enemy, are recurring themes that prominently emerge in nearly every poem of the

poet. The poet's vision and longing for an independent Palestinian state and a free Masjîd al-Aqsa serve as the central themes in his poetry. For this reason, Yousef al-'Azm became famous as the "Poet of Aqsa". The poet does not express a purely hostile stance towards Jews. The enemy referenced in his poems is the Zionist forces and their supporters, who have embraced the policy of occupying Palestinian lands. The poet frequently emphasized the role of mosques in the people's struggle and their importance in training young individuals as mujahids in many of his poems. According to him, the vitality of mosques, filled with takbirs and tahlils, invigorates the people's struggle for freedom, providing them with the strength and resolve to continue their fight. Additionally, according to the poet, what nourishes the people's hope and keeps it ever alive is the dynamic spirit of jihad, which they inherited from their Prophet (saw) and the heroic mujahids of the companions, such as Khalid ibn al-Walid, Mus'ab ibn 'Umayr, and Ja'far ibn Abi Talib. According to him, the enemy's rhetoric of peace is merely a deception, often serving as a prelude to preparations for invasion. The poet also highlighted the crucial role of Palestinian women in resisting the massacres, attacks, and occupations that Palestine has endured. The poet specifically addressed Palestinian women in many of his poems, powerfully expressing their struggle and resilience in the face of adversity. He viewed Palestinian women not as passive spectators of the jihad, but as active participants, wearing shrouds instead of wedding dresses, and engaging in a dignified and courageous struggle. Yousef al-'Azm often mentioned Palestinian children in his poems. According to him, the children of Palestine are awakened by the sound of bombs from infancy, deprived of the opportunity to play with toys, and forced to endure the harsh realities of adulthood. Before they even reach maturity, they find themselves subjected to exile, torture, and even execution, bearing the painful burdens of their circumstances. This study is significant as it conveys the oppression and brutality experienced in the Palestinian territories through the poetic language of a poet. The analysis of poems that reflect the events occurring in the region is also crucial for appealing to the consciences of empathetic individuals, fostering a humane and just response.

Giriş

Gazze’de İsrail tarafından bir yılı aşkındır yapılan katliam, aslında söz sahibi herkesin elini ayağını bir şekilde bağlayarak bütün dünyayı ele geçiren acımasızlığı gözler önüne sermektedir. Bir taraftan bütün insanlığın gözü önünde tarihin en vahşi katliamlarından biri yaşanırken öbür taraftan bir grup Müslümanın, yurtlarını savunmak, inançlarını, izzetlerini ve iffetlerini korumak için sergiledikleri insanüstü mukavemet, hayranlık uyandırmaktadır. Filhakika bu durum, Filistin coğrafyasında 1917’den beri yaşanmakta olan acımasız olayların günümüze akseden sadece bir sahnesidir. Artık günümüzde teknolojik gelişmeler sayesinde her şeyden anında haberdar olma ve her şeye bizzat şahit olabilme imkânına sahip insanoğlunun bu vahşi soykırıma sessiz kalmasının dinî siyasi, ekonomik pek çok sebebi zikredilse de insanî ve vicdanî olarak anlaşılır bir tarafı bulunmamaktadır. Ümitleri besleyen tek bir husus varsa o da insaf sahiplerini harekete geçirecek, vicdanları tutsak eden her türlü zincirleri kırarak, bugünden itibaren insanlık ve İslâm ümmeti tarihinde adalet adına bir milat yaratacak olan inanç ve mücadele kararlılığıdır. Zira evrensel adalet ilkesi gereği sadece bir insanın bile suçsuz yere zulme uğramasının, tüm insanlığın zulme uğraması anlamına geldiği, bir kesimin değil, herkesin bilmesi ve inanması gereken bir durum olduğu apaçıktır. Bu manada Filistin’de yaşananların her yönüyle ve bütün çıplaklığıyla duyurulması, tüm duygu sahibi kimselerin bir görevidir. Konusunu çoğunlukla insanın ve toplumların güncel olaylarından ve tarihinden alan şiir de söz konusu coğrafyada yaşananları dile getirme görevine sahiptir. Çünkü şiir, yaşamdan ilham alıp hayatın en saf ses ve eylemlerinden beslenerek duygulara ses vermektedir. Bu doğrultuda şairler de her bir karışının kana büründüğü Filistin’de yapılanları en hassas duygularıyla dile getirmiş ve milyonların ses vekilleri olmuşlardır. Yûsuf el-‘Azîm da bu şairlerden biridir.

Filistin’de yaşanan olaylar, katliamlar, acılar ve buradaki insanlara ilişkin tüm duygular, Yûsuf el-‘Azîm’in şiirlerine konu olmuştur. O, şiirlerinde, estetik kaygılardan uzak samimi ifadelerle neredeyse her gününü kurşun ve bomba yağmuru altında geçiren insanların, Büyük Yahudi Devleti kurma ideali doğrultusunda işgali şiar edinen Siyonizm’in¹

¹ Siyonizm’in kuruluşu, dayanağı, hedefi için bk. Hâlid Şâhîn, “el-İstrâtîciyyâti’ş-şih-yûniyye ticâhe’l-Mescidi’l-Aksâ’l-mubârek“, *Journal of Islamicjerusalem Studies* 21/3 (2021), 434-456; Bilal Toprak, “İsrail’e Dönüş Miti Bağlamında Kutsal Metnin Araçsallaştırılması”, *Artuklu Akademi Dergisi* 10/2 (2023), 159-181; Cengiz Batuk

zulmü altında yaşadıklarının gür bir sesi olmuştur. Bu şiirlerin ele alınıp işlenmesi, muhteva olarak tahlil edilmesi, bu çalışmanın esas konusudur. Toprakları her daim işgale maruz kalan bir halkın direnişini, kavgasını, kararlılığını, acılarını ve umudunu bir şairin diliyle akademik bir çerçevede daha geniş coğrafyalara duyurmak ise çalışmanın esas amacıdır. Ancak şiirlerinin daha iyi ve daha doğru anlaşılması için öncelikle Yûsuf el-‘Azm’ın hayatı, görevleri ve edebî kişiliği ortaya konmuştur. Şairle ilgili bilgi veren kaynaklar daha çok internet kaynaklarıdır. Özellikle onunla yapılan bir röportaj şairle ilgili canlı bir kaynak mesabesinde. Ancak bunun yanında gazete ve dergilerde de şairin hayatıyla ilgili malumatlara ulaşmak mümkündür. Ahmed el-Cede‘in hem şairin divanlarını bir araya getirdiği *el-A‘mâlu‘ş-şî‘riyye‘l-kâmile* adlı çalışmanın mukaddimesinde hem de Hûsnî Edhem Cerrâr‘la beraber yazdığı *Şu‘arâu‘d-devleti‘l-İslâmiyye fi‘l-‘asri‘l-hadis* adlı kitabın dördüncü cildinde Yûsuf el-‘Azm’ın hayatı ve eserleri hakkında bilgi vermektedir. Bunun dışındaki kaynaklar genellikle Ürdün kaynaklı internet siteleridir.

1. Yûsuf el-‘Azm: Hayatı ve İlmî ve Edebî Kişiliği

Ebû Cihâd Yûsuf el-‘Azm, Ürdünlü olup Arap dünyasının önde gelen mütefekkir, siyasetçi, eğitimci, edip ve şairlerindendir.

Yûsuf el-‘Azm, 1931 yılında Ürdün’ün güneyinde yer alan Ma‘ân şehrinde dünyaya geldi. Ailesi Şam asıllı olup dar gelirli ve mütedeyyin bir aile olarak bilinmekteydi. Henüz beş yaşında Kur‘an‘ı okumayı öğrendi. İlkokulu okuduğu yıllarda babası ölmüş, kendisinin verdiği bilgilere göre babasının ölümünden sonra kendisini annesi ve abisi Ali büyütüp yetiştirmiştir. ‘Azm’ın iki kız, iki erkek olmak üzere dört kardeşi vardı. Hepsî ‘Azm’dan önce vefat etmişlerdir. Kardeşleriyle samimi ve dostane bir ilişkisi vardı. ‘Azm’ın çocukları ise beşi erkek, on biri kız olmak üzere on altıdır.²

Yûsuf el-‘Azm, ilk ve orta öğrenimini Ma‘ân‘da, liseyi ise 1948’de bakenkte Amman Lisesin’de tamamlamıştır. Ma‘ân‘da okulla birlikte Zâviye Cemaati olarak bilinen bir cemaatte bir grup âlimden dinî bilgiler öğrenmiş manevî olarak onlardan istifade etmiştir. Sonra Bağdat’a gidip orada iki yıl Şeriat Fakültesi’ni okumuştur. Burada Şeyh Emced ez-Zehâvî (ö. 1967), ‘Abdulkâdir el-Ĥatîb (ö. 1969), Muhammed Necmuddîn el-Vâ‘iz (ö. 1976), Mahmûd es-Savvâf (ö. 1992) gibi Bağdat’ın önde gelen ilim adamlarından dersler okumuştur. Özellikle Mahmûd es-Savvâf,

- Rabia Mert, “Çatışan Kutsalların Ortasındaki Şehir: Kudüs”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 17/2 (2017), 129-149.

² Ahmed ‘Abdullatîf el-Cede‘ - Hûsnî Edhem Cerrâr, *Şu‘arâu‘d-devleti‘l-İslâmiyye fi‘l-‘asri‘l-hadis* (Beyrut: Muesssetu‘r-Risâle, 1978), 4/5; Yûsuf el-‘Azm, *el-A‘mâlu‘ş-şî‘riyye‘l-kâmile*, nşr. Ahmed el-Cede‘ (Amman: Dâru‘d-diyâ‘, 2003), (Naşirin girişi) 5-8.

evine çocuklarıyla yemeğe davet edecek kadar 'Azim'a ilgi ve samimiyet göstermiştir. Bu yüzden 'Azim, Savvâf'tan ilmî anlamda çok yararlandığını ve etkilendiğini belirtmiştir. Yûsuf el-'Azim daha sonra Kahire'ye geçmiş ve 1953'te Ezher Üniversitesi Arap Dili Fakültesinden, 1954'te yine Kahire'de Ayn Şem Üniversitesi Eğitim Enstitüsü Eğitim ve Psikoloji bölümünden mezun olmuştur.³

Yûsuf el-'Azim, önce 1954-1962 yıllarında Amman'da İslâmî İlimler Fakültesinde öğretim görevlisi olarak çalışmıştır. Bu görevinin yanı sıra 1956-1958 arasında el-Kifâhu'l-İslâmî dergisinde yazı işleri müdürlüğünü yapmıştır. 1963'te öğretim görevliliği bırakıp bazı arkadaşlarıyla birlikte özel el-Aksâ okullarını kurmuş ve sayısı 15'i aşan bu okullarda emekli olana kadar genel müdürlük görevini yapmıştır. 'Azim, Ürdün parlamentosunda da muhtelif görevlerde bulunmuştur. Nitekim 1963, 1967 ve 1989'da olmak üzere üç defa milletvekili olarak seçilmiş, 1990'da kurulan hükümette ise Toplumsal Kalkınma Bakanı olarak yer almıştır.⁴

1.1. Yûsuf el-'Azim ve Müslüman Kardeşler (İhvan)

Yûsuf el-'Azim'in Müslüman Kardeşlerle tanışması Amman'da liseyi okurken olmuştur. Eğitimi esnasında ara sıra cemaatin sohbetlerine katılırdı. Ancak tam olarak cemaate intisabı, Bağdat'ta Mahmûd es-Savvâf'la tanışmasından sonradır. Bu arada 'Azim, Hasan el-Bennâ'nın kitaplarından çok etkilendiğini ve zihninde doğan sorulara çoğunlukla onun kitaplarında cevap bulduğunu ifade etmiştir. Yûsuf el-'Azim'in fikrî hayatında en büyük tesiri olan şahsiyet hiç şüphesiz ki büyük İslâm müfekkiri ve edibi Seyyid Kutub'tur. 'Azim, Kahire'de Ayn Şems Üniversitesinde okurken Mısır merkezli Müslüman Kardeşler hareketinde etkin rol oynamış olan Seyyid Kutub'la tanışmış ve her cuma onun evine gitmeye başlamıştır. Seyyid Kutub'un evinin bahçesinde fikir adamları, âlimler, edipler, şairler toplanır,

³ Cede - Cerrâr, Şu'arâu'd-devleti'l-İslâmiyye, 5-6; https://www.google.com/search?q=%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%B9%D9%85%D8%A7%D9%84+%D8%A7%D9%84%D8%B4%D8%B9%D8%B1%D9%8A%D8%A9+%D8%A7%D9%84%D9%83%D8%A7%D9%85%D9%84%D8%A9+%D9%8A%D9%88%D8%B3%D9%81+%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B8%D9%85&sc_esv=dcc1d935a3011144&biw=1536&bih=695&tbn=vid&ei=kX-cyZvSpC6mDxc8Prca4gAc&udm=&ved=0ahUKEwi0tsyH-eyFAxWpQfEDH-S0jDnAQ4dUDCA0&uact=5&oq=%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%B9%D9%85%D8%A7%D9%84+%D8%A7%D9%84%D8%B4%D8%B9%D8%B1%D9%8A%D8%A9+%D8%A7%D9%84%D9%83%D8%A7%D9%85%D9%84%D8%A9+%D9%8A%D9%88%D8%B3%D9%81+%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B8%D9%85&gs_lp=Eg1nd3Mtd2l6LXZpZGVvIkDYp9mE2KfYudmF-2KfZhCDYp9mE2LTUyudix2YrYqSDYp9mE2YYPp9mF2YTYqSDZitmI2LPZgSDYp9mE2LnYuNmFMgYQABgWGB5IiA5Q5QJYqWzWAHgAKAEAmAHfA-aAB7AWqAQUwLjIuMrgBA8gBAPgBAZgCAqACiQOYAwCIBgGSBwUwLjEuMaAHiAg&sclient=gws-wiz-video#fpstate=ive&vld=cid:0a39690a,vid:6Lv-BTl4v6UM,st:0 (Erişim tarihi: 05.06.2024)

⁴ Cede - Cerrâr, Şu'arâu'd-devleti'l-İslâmiyye, 4/6-8.

karşılıklı sorularla bilgi alışverişi yapılırdı. ‘Azm’ın belirttiğine göre cemaat dağılınca onunla evindeki kütüphanesine gider, kitapları, dergileri karıştırır ve onlardan çokça yararlanırdı. Bu arada cevabını merak ettiği soruları sorar, Seyyid Kutub da uzun uzun cevaplandırır. ‘Azm, Seyyid Kutub’un kendisine bir gün Ebû ‘Ubeyd’in *Kitâbu’l-Emvâl*’ını verdiğini ve ilmî manada bu kitaptan çok yararlanıp etkilendiğini belirtmiştir. ‘Azm ayrıca Seyyid Kutub’la birlikte Müslüman Kardeşlerin bir dergisinde haftalık yazılar da yazmıştır. Özellikle Ürdün’deki Müslüman Kardeşler cemaatinin üzerinde önemli bir etkisi olup cemaatin önde gelen kadrosunda yer almıştır. Ayrıca yazdığı *İman ve Etkisi, Halkların Dirilişi, Çağdaş İslâmî Düşüncenin Rehberi Seyyid Kutub, Çağdaş Arap Medyasının Boşa Giden Yolculuğu, Yenilenler, Örnek İslâmî Metoda Doğru* gibi eserlerle cemaatin düşünsel alanına büyük katkılar sağlamıştır. Nitekim Ürdün’deki Müslüman Kardeşler Teşkilatı’nın eski yöneticilerinden Sâlim Fellâhât, ‘Azm’ın vefatı münasebetiyle yaptığı açıklamada, Ürdün’ün ülkeye toplumsal yapılanmada, eğitimde, siyasette, iletişimde ve edebiyatta çok büyük şeyler kazandırmış pek değerli bir vatan adamını kaybettiğini dile getirmiştir.⁵

Yûsuf el-‘Azm 15 Receb 1428/29 Temmuz 2007’de, tedavi için kaldırıldığı Amman İhtisas Hastanesi’nde doktorun gözetiminde abdestini aldıktan sonra namazını kılarken hayatını kaybetmiştir. Babası da aynı şekilde namazda hayatını kaybetmiştir. Yûsuf el-‘Azm özel kütüphanesinde bulunan 4200 civarı kitap ise Emîr Huseyn b. ‘Abdillâh Üniversitesi merkezi kütüphanesine bahşedilmiştir.⁶

⁵ Cede‘ - Cerrâr, Şu‘arâu’d-devleti’l-İslâmiyye, 4/5, 7; [⁶ <http://www.vahdet.info.tr/isdunya/dosya7/1809.html> \(Erişim Tarihi: 03.04.2024\); <https://www.alukah.net/culture/0/4524/%D9%8A%D9%88%D8%B3%D9%81-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B8%D9%85...-%D9%81%D9%8A-%D9%85-%D8%AD%D8%B1%D8%A7%D8%A8-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D9%84%-%>](https://www.google.com/search?q=%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%B9%D9%85%D8%A7%D9%84%-%D8%A7%D9%84%D8%B4%D8%B9%D8%B1%D9%8A%D8%A9%-%D8%A7%D9%84%D9%83%D8%A7%D9%85%D9%84%D8%A9%+D9%8A%-%D9%88%D8%B3%D9%81%+D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B8%D9%85&sa_esv=dcc1d935a3011144&biw=1536&bih=695&tbnm=vid&ei=kXcyZvSpC6mDxc8Preca4gAc&udm=&ved=0ahUKEwi0tsyH-eyFAxWpQfEDH-S0jDnAQ4dUDCA0&uact=5&oq=%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%B9%D9%85%D8%A7%D9%84%D8%A7%D9%84%D8%B4%D8%B9%D8%B1%D9%8A%D8%A9%+D8%A7%D9%84%D9%83%D8%A7%D9%85%D9%84%D8%A9%+D9%8A%-%D8%A9%+D9%8A%D9%88%D8%B3%D9%81%+D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B8%D9%84%D8%B9%D8%B8%D9%85&gs_lp=Eg1nd3Mtd2l6LXZpZGVvIkDYp9mE2KfYudmF-2KfZhCDYp9mE2LTUyudix2YrYqSDYp9mE2YPYp9mF2YTYqSDZitmI2LPZgSDYp9mE2LnYuNmFMgYQABgWGB5IiA5Q5QJYqwZwAHgAkAEAmAHfA-aAB7AWqAQUwLjluMrgBA8gBAPgBAZgCAqACiQOYAwCIBgGSBwUwL-jEuMaAHiAg&scient=gws-wiz-video#fpstate=ive&vld=cid:0a39690a,vid:6Lv-BT14v6UM,st:0 (Erişim tarihi: 05.06.2024)</p>
</div>
<div data-bbox=)

1.2. İlmî ve Edebî Hayatı

Yûsuf el-'Azm, eğitim, psikoloji ve Arap dili alanında kendini geliştiren âlim bir şahsiyettir. Özellikle gelecek nesillerin şekillenmesinde rol oynayacak olan çocukların ve gençlerin iman bilinciyle eğitimlerine büyük ehemmiyet vermiştir. Onların tarihteki asil köklerini unutmamalarını ve Siyonizm'in kötü emellerine karşı bilinçli yetişmelerini sağlamak için büyük gayretler sarf etmiştir. Bu doğrultuda pek çok eser yazmış, İslâm coğrafyasında, Amerika ve Kanada'da onlarca konferans ve sempozyuma katılarak sunumlar yapmıştır. 'Azm radyo ve televizyonun da birer davet aracı olduğu bilinciyle Ürdün Radyosunda bir dönem her sabah ve haftalık olarak entelektüel, edebî ve dinî konuşmalar yapmıştır. Aynı zamanda İslâmiyet'in büyük mirasını gözler önüne seren bir dizi skeç sunmuştur. "Nûrun 'ala's-sahrâ' (Çölde Bir Işık)", "el-Fârûk 'Umer (Hz. Ömer)" ve "Salaheddîn-i Eyyûbî" "Abdul Hamîd b. Bâdîs", "Vemdâtu nûrin (Bir Işığın Parıltıları)" bu skeçlerin önde gelenleridir. Televizyonda da eğitici ve düşünsel seminer ve konuşmalar sunmuş, edebiyat meclisleri icra etmiştir.⁷

Onun edebiyata olan ilgi ve merakı ise ondaki edebî melekeyi ortaya çıkardığı gibi özellikle şiir alanında birden fazla edebî ürün ortaya koymasına vesile olmuştur. Şiir divanları, gazete ve dergilerde yazdığı düşünsel, edebî yazılar, onun güçlü edebî yönünü ortaya koymaktadır. Yanı sıra Yûsuf el-'Azm'ın edebî şahsiyetinde büyük edebiyat tarihçileri ile ediplerin de büyük katkısı vardır. Nitekim Mısır'dayken bir edebiyat dergisi olan *er-Risâle* dergisinin her pazartesi düzenlediği konferanslara katılır, burada derginin kurucusu ve ünlü Arap edebiyatı tarihçisi Ahmed Hâsan ez-Zeyyât'ın (ö. 1968) derslerine iştirak ederdi. Ayrıca Arap edebiyatçılarından 'Abdulvehhâb el-'Azzâm (ö. 1959), Enver el-Ma'addâvî (ö. 1965) ve Tevfik Hakîm (ö. 1987) gibi şahsiyetlerle görüşmüş, onlardan istifade etmiştir.⁸

D9%85-%D9%88%D8%A7%D9%84%D9%81%D9%83%D8%B1-%D9%88%D8%A7%D9%84%D8%A3%D8%AF%D8%A8/1/%D9%8A%D9%88%D8%B3%D9%81%20%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B8%D9%85/ (Erişim Tarihi: 06.06.2024); <https://www.facebook.com/100057419200228/posts/493291357862920/#?hjk> (Erişim Tarihi: 06.06.2024).

⁷ Cede' - Cerrâr, Şu'arâ'u'd-devleti'l-İslâmiyye, 4/6; <https://www.alukah.net/culture/0/4524/%D9%8A%D9%88%D8%B3%D9%81-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B8%D9%85...-%D9%81%D9%8A-%D9%85%D8%AD%D8%B1-%D8%A7%D8%A8-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D9%84%D9%85-%D9%88%D8%A7%D9%84%D9%81%D9%83%D8%B1-%D9%88%D8%A7%D9%84%D8%A3%D8%AF%D8%A8/1/%D9%8A%D9%88%D8%B3%D9%81%20%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B8%D9%85/> (Erişim Tarihi: 06.06.2024)

⁸ <https://www.google.com/search?q=%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%B9%D9%85%D8%A7%D9%84+%D8%A7%D9%84%D8%B4%D8%B9%D8%B1-%D9%8A%D8%A9+%D8%A7%D9%84%D9%83%D8%A7%D9%85%D9%84%D8%A9+%D9%8A%D9%88%D8%B3%D9%81+%D8%A7%D9%84%D8%>

Gazete ve dergilerde yazdığı yazılar hariç, yazarın divanlarıyla birlikte otuz eserinden söz edilmektedir. Aşağıda yazarın nesir eserleri zikredilmiş olup divanları sonraki başlıkta zikredilmiştir:⁹

1. *el-Îmân ve eseruhu fî nahdati 'ş-şu'ûb (İman ve Halkların Kalkınmasında İmanın Etkisi)* : Bu, Yûsuf el-'Azm'ın ilk eseri olup Seyyid Kutub ona bir mukaddime yazmıştır.
2. *Rihletu'd-diyâ' li'l-i'lâmi'l-'Arabîyyi'l-mu'âsir (Çağdaş Arap Medyasında Işığın Yolculuğu)*.
3. *el-Munhezimûn (Mağluplar)*.
4. *Naḥve minhâcîn İslâmiyyin emsel (İdeal Bir İslâmi Yönteme Doğru)*.
5. *eş-Şi'r ve 'ş-şu'arâ' fi'l-kutubi ve's-sunne (Kutsal Kitaplarda Ve Sünnetlerde Şiir ve Şairler)*.
6. *Qavâid ve ahkâm fi'l-iktisâdi'l-İslâmî (İslâm Ekonomisinde Kaide ve Hükümler)*.
7. *Berâ'imû'l-İslâm fi'l-'akide (İslâm'ın İnanç Tomurcukları)*.
8. *Berâ'imû'l-İslâm fi'l-hayât (İslâm'ın Hayat Tomurcukları)*.
9. *Ed'îye ve âdâb li'l-ceyli'l-Muslim (Müslüman Nesil İçin Dualar ve Görgü Kuralları)*.
10. *Enâşid ve eġârîd li'l-ceyli'l-Muslim (Müslüman Nesil İçin İlahiler)*.
11. *Meşâhid ve âyât li'l-ceyli'l-Muslim (Müslüman Nesil İçin Sahneler ve Ayetler)*.
12. *el-'ilm ve'l-îmân li'l-ceyli'l-Muslim (Müslüman Nesil İçin İlim ve İman)*.
13. *Târîhunâ beyne tezvîri'l-e'dâ' ve gâfleti'l-ebnâ' (Sahte Amel ile Çocukların Gafleti Arasında Tarihimiz)*.
14. *'Umer ve 'ş-şî'r (Hz. Ömer ve Şiir)*.
15. *Râidu'l-fikri'l-İslâmiyyi'l-mu'âsir: Seyyid Kutub (Çağdaş İslâm Düşüncesinin Önderi: Seyyid Kutub)*.
16. *Eyne mahâdinu'l-ceyli'l-Muslim? (Hani Müslüman Nesle Verdiğimiz Sözler?)*.
17. *Mucteme'u'z-zevki'r-refî' (Üst Düzey Toplum)*.
18. *Akâsîs li's-şebâb (Gençlik İçin Yansımalar)*.
19. *Muzekkirâti selâsi erbâ'i karn (Üç Dört Asırlık Anılar)*.
20. *eş-Şi'r ve 'ş-şu'arâ' fi'l-İslâm (İslâm'da Şiir ve Şairler)*.

2. Yûsuf el-'Azm ve Şiir

Yûsuf el-'Azm, modern dönem büyük İslâm şairlerinden kabul edilmiştir. O, şiir yazmak için öncelikle kişinin bir yeteneğe sahip olması gerektiğini belirtmiştir. Nitekim bir röportajında şiir hakkında şunları söylemektedir:

B9%D8%B8%D9%85&sca_esv=dccl1d935a3011144&biw=1536&bih=695&tbm=vid&ei=kXcyZvSpC6mDxc8Prca4gAc&udm=&ved=0ahUKEwi0tsyH-eyFAxWpQfEDHS0jDnAQ4dUDCA0&uact=5&oq=%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%B9%D9%85%D8%A7%D9%84+%D8%A7%D9%84%D8%B4%D8%B9%D8%B1%D9%8A%D8%A9+%D8%A7%D9%84%D9%83%D8%A7%D9%85%D9%84%D8%A9+%D9%8A%D9%88%D8%B3%D9%81+%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B8%D9%85&gs_lp=Eg1nd3Mtd2l6LXZpZGVvIkDYp9mE2KfYudmF2KfZhCDYp9mE2LTJudix2YrYqSDYp9mE2YPYp9mF2YTYqSDZitm12LPZgSDYp9mE2LnYuNmFMgYQABgWGB5iA5Q5QJ-YqwZwAHgAkAEAmAHfAaAB7AWqAQUwLjluMrgBA8gBAPgBAZgCAqA-CiQOYAwCIBgGSBwUwLjEuMaAHiAg&scient=gws-wiz-video#fpstate=ive&vld=cid:0a39690a,vid:6LvBT14v6UM,st:0 (Erişim tarihi: 05.06.2024).

⁹ Eserleri için bk. Cede' - Cerrâr, Şu'arâu'd-devleti'l-İslâmiyye, 4/7-10.

“Şiir bir yetenektir, Allah vergisidir. Bir şairde şiir melekesi yoksa şiir üretmez. Yeteneği besleyen ise çok okumak ve birçok şairin şiirlerini dinlemektir. Ben pek çok şairin divanlarını okudum. Bunlardan Hassân b. Sâbit (ö. 60/680), Lebîd b. Rebî‘a (ö. 40/660) ve ‘Antere b. Şeddâd (ö. 614), Mahmûd Sâmî el-Bârûdî (ö. 1904) ve ‘Umer Bahâuddîn el-Emîrî (ö. 1992) gibi şairlerden etkilendim.”¹⁰

Yûsuf el-'Azım'a göre şiir, güncel hayattan kopuk olmamalı ve şairin içinde yaşadığı olayları ve duyguları gerçekçi bir şekilde yansıtmalıdır. Yine ona göre İslâmî davette çokça ön plana çıkarılmasa da şiir de önemli bir unsurdur. O, özellikle içinde bulunduğu Müslüman Kardeşler Teşkilatında felsefe, akaid ve diğer davet unsurları kadar şiirin ön plana çıkarılmadığını belirttiikten sonra Suriye’de Ömer Bahâuddîn el-Emîrî (ö. 1992) ve Irak’ta Velîd el-A‘zamî (ö. 2004) gibi Müslüman Kardeşlerin içinde bizzat şair davetçilerin mevcudiyeti, davette şiirin ihmal edilmediğini gösterdiğini de belirtmiştir. Yûsuf el-'Azım, *Fi Rihâbi'l-Aksâ* divanının girişinde de şairler ilgili görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Gerçek şiir, bir kişinin, duygularını kendi kendine şarkı söyleyebilecek şekilde tasvir edendir. Ancak bu da satırlar halinde olur. Melodilerini tekrarlar durur. Bu da bazen gürleyen harflerle bazen de akan kelimelerle olur. En güzel şiir, duygunun samimiyetinden, duygu derinliğinden, vicdanın şeffaflığından çıkan şiirdir ve kararlı bir müminin şiiri, Kur’an’ın şu sonsuz istisnasını yaşayan şiirdir: “Ancak iman edip salih amel işleyen, Allah’ı çok anan ve haksızlığa uğratıldıktan sonra öçlerini alanlar başka. Zulmedenler hangi akıbete uğrayacaklarını göreceklerdir.”¹¹ Bu da şairlerin, Allah’la olup iman edenler ile şeytanla olup kâfir olan ve günahlar işleyenler şeklinde iki grup olduğunu göstermektedir. Biz de altına imza attığımız şiirleri Hassân b. Sâbit, Ka ‘b b. Mâlik, ‘Abdullâh b. Revâha ve diğer fazilet sahibi şairlere imtisalen söyledik.”¹²

¹⁰ [¹¹ eş-Şu‘arâ 26/227.](https://www.google.com/search?q=%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%B9%D9%85%D8%A7%D9%84+%D8%A7%D9%84%D8%B4%D8%B1%D9%8A%D8%A9+%D8%A7%D9%84%D9%83%D8%A7%D9%85%D9%84%D8%A9+%D9%8A%D9%88%D8%B3%D9%81+%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B8%D9%85&scas_escv=dccl1d935a3011144&biw=1536&bih=695&tbm=vid&ei=kXcyZvSpC6mDxc8Prca4gAc&udm=&ved=0ahUKEwi0tsyH-eyFAxWpQfEDHS0jDnAQ4dUDCA0&uact=5&oq=%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%B9%D9%85%D8%A7%D9%84+%D8%A7%D9%84%D8%B4%D8%B9%D8%B1%D9%8A%D8%A9+%D8%A7%D9%84%D9%83%D8%A7%D9%85%D9%84%D8%A9+%D9%8A%D9%88%D8%B3%D9%81+%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B8%D9%85&gs_lp=Eg1nd3Mtd2l6LXZpZ-GVvIkDYp9mE2KfYudmF2KfZhdYp9mE2LTJudix2YrYqSDYp9mE2YPp9mF2YTYqSDZitmI2LPZgSDYp9mE2LnYuNmFMgYQABgWGB5liA5Q5QJ-YqwZwAHgkAEAmAHfAaAB7AWqAQUwLjluMrgBA8gBAPgBAZgCAqA-CiQOYAwClBgGSBwUwLjEuMaAHiAg&scient=gws-wiz-video#fpstate=ive&vld=cid:0a39690a,vid:6LvbTl4v6UM,st:0 (Erişim tarihi: 05.06.2024).</p>
</div>
<div data-bbox=)

¹² Yûsuf el-'Azım, *el-A‘mâlu ‘ş-şî‘riyye’l-kâmile*, 13.

Yûsuf el-‘Azm, vezin ve kafiye olarak klasik Arap kaside formunu korumuştur. İnce mana, kolay kelime seçimi, şairin şiirlerinde ön plana çıkan bir özelliktir. Konu olarak ise başta Filistin ve Mescid-i Aksâ olmak üzere güncel konular ve gençliği muhatap aldığı farklı temalarda pek çok şiir yazmıştır. Ancak gerek nesir gerek şiirlerinin konu olarak odak noktası varlık, hayat ve insandır. Özellikle çocuklar ve gençleri muhatap olarak yazdığı şiirlerine, başta Ürdün ve Körfez ülkeleri olmak üzere Arap dünyasında ders kitaplarında ve gazetelerde yer verilmiştir. Şiirleri, aşağıda verilen on divanda toplanmıştır:

1. *Fî rihâbi'l-Aksâ* (Aksâ Meydanlarında): Sonraki başlıkta detaylı olarak ele alınacak bu divanda şair, bütün şiirlerini Filistin ve Mescid-i Aksâ'ya ayırmıştır.¹³ Divan, Kudüs'ün 1967 yılında İsrail tarafından işgal edilmesinden üç yıl sonra 1970'de basılmıştır.

2. *'Arâisu'd-diyâ'* (Işığın Gelinleri): Divanda yine Filistin'e ilişkin konular olmak üzere Hama ve Şam gibi İslâm beldeleri ve gençlik, tövbe, vefa gibi muhtelif temalar işlenmiştir.¹⁴ Müstakil olarak 1984'te neşredilmiştir.

3. *Kanâdil fi 'etemeti'd-duhâ* (Sabahın Karanlığındaki Kandiller): Mescid-i Aksâ, nefis muhasebesi, gençlik, ümit, anne-baba ve farklı güncel temalar işlenmiştir.¹⁵ Müstakil olarak 1987'de neşredilmiştir.

4. *el-Fityetu'l-ebâbil* (Ebâbil Gençliği): Gazze, Filistin intifadaları, cihat, şuurlu gençlik, iman, cami devrimi gibi farklı konular işlenmiştir.¹⁶ Bu eser müstakil olarak 1988'de basılmıştır.

5. *'Alâ hutâ Hassân* (Hassân'ın İzinde): Şairin Hassân b. Sâbit'in şiirlerinden etkilendiği daha önce belirtilmişti. Bu divanında şair, diğer divanlarında olduğu gibi muhtelif konuları ele almıştır. Bunun yanında Hassân b. Sâbit'in şiirlerini övdüğü bir şiir yazmış ve divanına bu şiirin adını vermiştir.¹⁷ Müstakil olarak 1990 yılında basılmıştır.

6. *Lev eslemeti'l-Mu'allakk'ât* (Muallaka Şairleri Müslüman Olsalardı): Şairin bu divandaki yöntemi, kendine özgü bir yöntemdir. Şair, divanda her Muallaka kasidesini alıp aynı kafiyeyle İslâmî içerikle yeniden yazmıştır.¹⁸ Müstakil olarak 2001 yılında basılmıştır.

7. *Kable'r-rehîl* (Ayrılıktan Önce): Şair, bu divanında hastalığı, hastaneye girişi, tedavisi, ameliyatları gibi son döneminde yaşadığı olaylarla ilgili şiirler yazmıştır. Bununla beraber Irak, Sudan, Cezayir

¹³ Yûsuf el-‘Azm, *el-A'mâlu's-şi'riyye'l-kâmile*, 9-109.

¹⁴ Yûsuf el-‘Azm, *el-A'mâlu's-şi'riyye'l-kâmile*, 111-152.

¹⁵ Yûsuf el-‘Azm, *el-A'mâlu's-şi'riyye'l-kâmile*, 153-196.

¹⁶ Yûsuf el-‘Azm, *el-A'mâlu's-şi'riyye'l-kâmile*, 197-236.

¹⁷ Yûsuf el-‘Azm, *el-A'mâlu's-şi'riyye'l-kâmile*, 329-374.

¹⁸ Yûsuf el-‘Azm, *el-A'mâlu's-şi'riyye'l-kâmile*, 237-284.

gibi ülkelerde yaşadıklarıyla ilgili şiirler de yazmıştır. Divanda hak batıl mücadeleleri, kardeşlik, gençlik, sevgi, takva, ilim, iman ve daha pek çok konu da işlenmiştir. Şair, divanın naşiri 'Abdalmelik eş-Şemîrî'ye, divanı neşretmeden öldüğü takdirde divanı *Ba'de'r-rehîl* (Ayrılıktan Sonra) adıyla neşretmesini tavsiye etmiştir. Ancak şair hayattayken divanın neşri tamamlandığı için *Kable'r-rehîl* ismiyle 2002 yılında neşredilmiştir.¹⁹

8. *Enâşîd ve eġârîd li'l-ceyli'l-Muslim (Müslüman Nesiller İçin İlahiler)*: Şair, bu divanında çocuklara inanç, ibadet, İslâm kültürü ve İslâmî hayat tarzını şarkılarla ve marşlarla anlatmıştır.²⁰

9. *Mâ lem yunşer min kasâide (Yayımlanmamış Kasideler)*: Daha önce başka bir yerde neşredilmeyen ama şaire ait olan ve muhtelif konularda yazılan kasideler ise şairin vefatından sonra bu divanda toplanmıştır.²¹

10. *Kutûfun Dâniye (Sarkmış Meyveler)*: Şairin son divanı olup 2007'de neşredilmiştir.

3. "Aksâ Şairi" Olarak Yûsuf el-'Azam

Yûsuf el-'Azam, bir röportajda siyonizmin ve ABD'nin Filistin topraklarında sergiledikleri düşmanlık ve zulmün kendisini çok olumsuz etkilediğini belirtmiş, bunun da bu coğrafyayla ilgili duygularını şiirlerle belirtmeye ittiğini ifade etmiştir. Bundan dolayı öncelikli hayali ve arzusunun Filistin'in nehirlerden denize bir devlet olarak özgürlüğünü kazanması olduğunu belirtmiştir. Onun neredeyse bütün şiirleri umutsuzluğa teslim olmayan, iman, inanç ve bilinç uyandıran, azim ve kararlılığı güçlendiren ve umudu somutlaştıran tasvirle doludur. Dolayısıyla onun bağımsız bir Filistin devleti ve özgür bir Mescid-i Aksâ hayal ve arzusu, şiirlerinde de birinci öncelikli konu olmuştur. Bu yüzden Yûsuf el-'Azam, "Aksâ Şairi" olarak meşhur olmuştur. Bu lakap onun için ilk defa Kuveyt'te yayımlanan *Mecelletu'l-va'yi'l-İslâmî* dergisinde kullanılmıştır. Mescid-i Aksâ ve Filistin ile ilgili yazdığı şiirlerini, *Rihâbu'l-Aksâ* adlı divanından toplamıştır. Bunun dışında her divanında Filistin coğrafyasıyla ilgili en az bir şiir yer almıştır.

Yûsuf el-'Azam, siyonizmin zulmü altında toprakları her daim işgale maruz kalan bir halkın direnişini, kavgasını, kararlılığını, acılarını ve umudunu dile getirmeyi amaç edindiği için şiirlerinde estetik kaygılardan uzak samimi ifadeler kullanmıştır. Bu yüzden şiirlerinde sıklıkla sebebiyet verebilecek kelime tekrarlarını görmek mümkündür. رحاب، ساحة، جيل، الردى، مجد bu kelimelerdendir.

¹⁹ Yûsuf el-'Azam, *el-A'mâlu's-şi'riyye'l-kâmîle*, 285-328.

²⁰ Yûsuf el-'Azam, *el-A'mâlu's-şi'riyye'l-kâmîle*, 375-398; Ahmed Muhammed 'Abdullâh, "Kütüb Cedîde: Enâşîd ve eġârîd li't-tifli'l-Muslim", *el-Mucteme'* 138/20 (Şubat 1973), 22-23.

²¹ Yûsuf el-'Azam, *el-A'mâlu's-şi'riyye'l-kâmîle*, 399-426.

3.1. Mukaddes Mescid: Aksâ

Mescid-i Aksâ'nın Müslümanlar nezdinde başta dinî olmak üzere tarihî, siyasi, coğrafi gibi pek çok yönden ehemmiyeti vardır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de Mescid-i Aksâ'nın içinde bulunduğu çevrenin mübarek kılındığı belirtilmiştir.²² Ayrıca burası Müslümanların ilk kıblesi ve kendilerine yolculuk yapılacak üçüncü mukaddes şehir olup Resûlullah'ın (s.a.s.) miraç hadisesinin burada gerçekleştiğine dair rivayetler vardır. Öbür taraftan Kudüs, 630 yılında Hz. Ömer döneminde fethedilmesinden sonra ayrıca önemli bir İslâm merkezi haline gelmiştir. 1099'da Haçlılar tarafından işgal edilse de 88 yıl sonra 1187'de Selahaddin Eyyubi tarafından tekrar İslâm topraklarına katılmıştır. Buna binaen Mescid-i Aksâ, tarih boyunca Müslümanlar tarafından ziyaret edilen ve Mescid-i barındıran Kudüs, bir İslâm beldesi olarak korunan bir şehir olmuştur.²³ Ancak Avrupa'da sömürgeci ve milliyetçi bir hareket olarak belirdikten sonra kutsal metinlerini dayanak göstererek Filistin'e dönüş politikası güden Siyonist Yahudiler, 1917'den itibaren Batı'nın ve Amerika'nın desteğiyle Kudüs ve Kudüs'ü içine alan Filistin coğrafyasını işgale başlamıştır.²⁴ Yûsuf el-'Azm de Kudüs'e dair bu gerçekleri dikkate alarak duygularını şiirlerine aksettirmiştir. Nitekim bütün şiirlerinde Filistin ve Mescid-i Aksâ'yı ele aldığı *Fî rihâbi'l-Aksâ* divanını, bir şiirle Kudüs fatihi Salâhaddîn-i Eyyûbî'nin ruhuna hediye ettikten sonra divanın girişinde Mescid-i Aksâ'yla ilgili duygu ve görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Mescid-i Aksâ, sadece secde ettiğimiz bir yer ya da gölgeğinde namaz kıldığımız taşlardan ibaret bir bina değildir. Fakat o, bir inancın merkezi, bir düşüncenin evi ve Allah'a iman edip Peygamberlerin sonuncusu Muhammed'in (s.a.v.) getirdiklerini tasdik edenlerin sığınağıdır. İşte Aksâ'ya olan sevgimiz buradan gelmektedir. Mescid-i Aksâ, putlara tapmayı bıraktıktan sonra ilk kiblemizdir, hidayetimizin rumuzudur. Aksâ'yı sevdik çünkü kendilerine yolculuk yapılan üç mescidin üçüncüsüdür. Aksâ'yı sevdik çünkü o, Selahaddin'in diliyle hak ve tekbir sesleri ve tevhit bayrağı yükselirken ümmetin zafer göstergesiydi. Aksâ'yı sevdik çünkü o, coğrafyamıza bereket, kutsiyet ve temizlik bahşetmektedir. Çünkü çevresi mübarek kılınan mescittir. İçinde bir namaz kıldık ve onu şiir olarak okuduk ve onu bir şeref göstergesi olarak kaydettik. “Kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah'ın şanı yücedir.”²⁵ Selahaddin Eyyubi'nin minberinin önünde sevdiklerimizle buluştuğumuz dönem, *Fî rihâbi'l-Aksâ* şiirimizin

²² Bk. el-İsrâ 17/1.

²³ Yûsuf el-Kardâvî, “el-Kuds fi'l-va'yi'l-İslâmî”, *Mecelletu Dirâsâti'l-İslâmiyye* 1/1 (1997), 7-17; Emine Nurefşan Dinç, “Mescid-i Aksâ'da İbadet ve Kudüs ile Halil'i Ziyaret: Fikhî Hüküm ve Tartışmalar”, *Diyanet İlmî Dergi* 58/3 (2022), 1041-1070.

²⁴ Toprak, “İsrail'e Dönüş Miti Bağlamında Kutsal Metnin Araçsallaştırılması”, 160-161.

²⁵ el-İsrâ 17/1.

başlangıç noktasıydı. Bugün ise minber küle dönmüş. Ama yarın Allah'ın izniyle muzaffer bir dönüş ve sağlam bir zafer olacak ve o gün bayrağı taşıyacak ve emin adımlarla ilerleyecek biri doğacaktır. O kahraman ki Müminin tevazu ve mücahidin ihlası içinde, savaş günü geri çekilmeyi bilmez ve Allah'tan iki iyilikten birini (ya şehadet ya ganimet) diler.”²⁶

Yûsuf el-'Azm, Mescid-i Aksâ'nın ve dolayısıyla Kudüs'ün dinî ehemmiyetini birçok şiirinde dile getirmiş, “*Yâ Kuds*” şiirinde ise bunu âyet, hadis ve tarihî olayların ışığında ortaya koymuştur:

يا نُورُ يا إيمانُ يا عَنَبْرُ	1. يا قُدُسُ يا مِحْرَابُ يا مَنَبْرُ
وَكَمَّ دَعَانَا لِلْهُدَى مُرْشِدُ	2. كَمْ رَتَلْتَ فِي أَفْقِهَا آيَةٌ
وَفِي سَمَاهَا قَدْ سَرَى أَحْمَدُ	3. أَقْدَامُ عِيسَى بَارَكْتَ أَزْضِهَا
وَالْأَيُّ وَالْإِنْجِيلُ وَالْمُضْحَفُ	4. الْوَحْيُ وَالْتَنْزِيلُ وَالْأَخْرَفُ
إِلَّا وَأَسْمَاعُ الدِّنَا تَرْهَفُ	5. وَسُورَةُ الْإِسْرَاءِ مَا رَتَلْتُ
وَصَخْرَةُ الْقُدْسِ بِنَا تَهْتَفُ	6. ثُبَارُكَ الْقُدْسُ وَمَا حَوْلَهَا

1. *Ey Kudüs, ey Mihrab, ey Minber, ey Nur, ey İman ve ey Anber!*

2. *Ufkunda nice defa ayetler okunmuş ve pek çok defa bir mürşit çağırmıştır bizleri hidayet için.*

3. *İsa'nın (a.s.) ayakları kutsarken bu toprakları, Ahmed (s.a.s.) semalarında yürüdü.*

4. *Vahiy, Kur'an ve harfler, ayetler, İncil ve Mushaf,*

5. *Ve üzerine kulakları titreterek okunan el-İsrâ Süresi,*

6. *Kudüs'ü ve etrafını mübarek kılmakta. Kudüs Kaya'sı da bunu bize fısıldamakta.*

Şair, “mihrap”la ilk kibleye işaret ederken “minber”le Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin Müslümanlar nezdinde önemi haiz olan tarihî minberine işaret etmektedir. Şiirde Hz. İsa'nın Kudüs'e gelişleriyle bereket kattığı, Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (s.a.s.) ise İsrâ Gecesi'nde semasında Mekke'den Kudüs'e gece yürüyüşü yaptığına atıf yapılmaktadır. Şiirde ayrıca Kur'an, vahiy, âyetler, İsrâ Süresi, İncil, Kudüs Kutsal Kaya'sı ve genel olarak vahyin de bu şehri kutsal kıldığı ve mübarek kıldığı vurgulanmıştır. Şair sadece bu şiirinde değil, Kudüs ve Mescid-i Aksâ'yla ilgili yazdığı pek çok şiirde Mescid-i Aksâ'nın kutsiyetine işaret etmiştir. Bu şiirlerden bazı beyitler aşağıda verilmiştir:

وَفَتِيَّةُ الْقُدْسِ أَطْيَابُ آبَائِيلُ	1. حِجَارَةُ الْقُدْسِ بَيْرَانٌ وَسَجِيلُ
وَمَنْطِقُ الْقُدْسِ آيَاتٌ وَتَنْزِيلُ	2. وَسَاحَةُ الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى تَمُوجُ بِهِمْ
يُبَارِكُ الْقُدْسُ قُرْآنٌ وَإِنْجِيلُ ²⁷	3. وَالْقُدْسُ أَرْضُ الْعَلَى وَالْمُجِدُّ مُذْ عَرَفَتْ

²⁶ Yûsuf el-'Azm, *el-A 'mâlu 'ş-şi 'riyye 'l-kâmile*, 11-13.

²⁷ Yûsuf el-'Azm, *el-A 'mâlu 'ş-şi 'riyye 'l-kâmile*, 205.

من خانٍ مَّوْعَدنا في القُدسِ فهو شقي
وتفديهِ من الطوفانِ والغرق²⁸

4. عهدًا مع الله في الأقصى نبايعه
5. والمجدُ تصنعه في السّاحِ ملحمة

وبالنَّصرِ والأُمجادِ صارَ يبشُرُ
إلى المجدِ والعباءِ شَنِخٌ ومُنْبِرُ
بِأَعلى كُنُوزِ الكونِ والحقِ تَزخُرُ
بِكُلِّ طُغاةِ الأرضِ قَدْ باتَ يَكْفُرُ
بِكُلِّ حنانٍ في ثراها وتفنحُرُ
لَعَمْرُكَ بالإيمانِ والدِّينِ تُنصُرُ.
ليومِ طعانٍ في الكريهةِ شمروا
وبين حنايا القلبِ روحَ تَفطُرُ²⁹

6. مِنَ المَسجِدِ القُدسِيِّ قَدْ أَطْلِقَ البِدا
7. يَهْزُ مَواتِ الأرضِ حَتّى يُجِيبَهُ
8. هي الأرضُ فاعلم أَنها كُنُزُكَ الذي
9. على كُلِّ شَيْءٍ مِن ثراها مُعَدَّتْ
10. هي الأرضُ مَثُوى للشَّهيدِ تَضُمَّهُ
11. ووطنها تَضُنُّ دِينًا وَعِزًّا وَأُمَّةَ
12. بني القُدسِ والقرآنِ أنتم ذخيرَةُ
13. لِكِ العِزِّ يا دارَ الجهادِ فدِيتُها

1. Kudüs 'ün taşları ateştir ve balçıktan taşlardır. Kudüs 'ün gençleri ise Ebâbil kuşlarıdır.

2. Mescid-i Aksâ 'nın avlusu bunlarla dopdolu, Kudüs 'ün konuşması ise âyetler ve vahiydir.

3. Kudüs bilindiği günden beri şan ve şeref diyarıdır. Onu Kur'an ve İncil kutsal yapmış ve mübarek kalmıştır.

4. Aksâ 'da tabi olduğumuz, Allah'la olan bir antlaşmadır. Kim Kudüs'teki bu sözüme ihanet ederse o kötüdür.

5. İzzet, savaş alanında bir destanla ortaya çıkar. Bu destan ki onu tufandan ve boğulmaktan kurtarır.

6. Mescid-i Aksâ'dan çağrı yapıldı. Bu çağrı zafer ve izzet müjdelemektedir.

7. Yaşlı bir adam ve bir minber, izzet ve bitkinlikle karşılık verinceye kadar, yerin sessizliğini ve ölmüşlüğüne sarsmaktadır.

8. O, öyle bir yerdir ki senin evrendeki en değerli hazinelerindedir; hakikatle doludur.

9. Toprağının her karışı, yeryüzündeki bütün zalimlerin ve küffarın işkencesine maruz kalmıştır.

10. Burası şehitlerin dinlenme yeridir; onu tüm şefkatiyle kucaklar ve onunla gurur duyar.

²⁸ Yûsuf el-‘Azm, *el-A‘mâlu‘ş-şi‘riyye‘l-kâmile*, 219.

²⁹ Yûsuf el-‘Azm, *el-A‘mâlu‘ş-şi‘riyye‘l-kâmile*, 227.

11. *Burayı korursan, dinini, şerefini ve ümmeti korumuş olursun. Ve yemin olsun ki imanla ve dinle muzaffer olursun.*

12. *Kudüs'ün ve Kur'an'ın evlatları, siz zor günde vuruşmak için hazırlanan bir hazinesiniz.*

13. *Yücelik senindir; ey canımı feda ettiğim cihad yurdu! Kalbin derinliklerinde üzüntüden senin için kendini parçalayan bir can vardır.*

Şair bu beyitlerde Kudüs'ü vahye muhatap bir şehir olarak görmüş, tarih boyunca küffarla mücadelede nice şehitler veren bir yer olarak kabul etmiş ve her karışımın şehit kanıyla sulandığını belirtmiştir. Ancak hiçbir zaman zulme boyun eğmediğini, güçlü silahları olmasa da elinde kalan taşlarla bile büyük mücadeleler verdiğini ve bağımsızlık ümitlerini asla yitmediğini ifade etmiştir. Buranın sadece Kur'an tarafından değil, İncil ve diğer peygamberler tarafından kutsal kabul edildiğini vurgulamıştır. Bu yüzden ona göre Kudüs sadece burada yaşayanların değil, Allah'a iman eden herkes için hem kutsal hem izzet sahibi bir yerdir. Bu özelliklerini muhafaza etmek için Kudüs, daima bir mücadele vermiş ve her daim bedeller ödemiştir.

3.2. Zulüm ve Kanla Kirletilmiş Coğrafya: Filistin

Şair, şiirlerinde sadece Kudüs'ün değil tüm Filistin topraklarının zulüm ve işgal altında olduğunu gözler önüne sermektedir:

1. أُنَى تَوَجَّهَ جَيْشُ الْبَغْيِ فِي صَلَفٍ	فِي كُلِّ نَاحِيَةٍ، يَلْقَاءُ عِزْرِيْلُ
2. الطُّفْلُ وَالشَّبِيْحُ وَالْأُمُّ الَّتِي خَرَجَتْ	فِي كَفِّهَا الْمَوْتُ لِلطُّغْيَانِ مَحْمُولُ
3. رَاحَتْ تُحِطِّمُ قَيْدَ الدُّلِّ شَامِخَةً	لَا تَرْتَضِي أَنْ يُذَلَّ الْقُدْسُ تَدْوِيْلُ
4. تَلَكِ الْعُرُوسُ الَّتِي بَاهَى الشَّهِيْدُ بِهَا	مَهْرُهَا مِنْ دَمِ الْأَحْزَارِ مَطْلُوْلُ
5. لَيْنَ طَعَى فِي زُبَاهَا الْعِلْجُ وَأَسْفَى	وَمَرَّقَ الشَّعْبَ تَشْرِيدً وَتَقْتِيْلُ
6. فَإِنَّ هَمَّتْهَا بِاللَّهِ عَالِيَةً	وَلَيْسَ فِي رَفْضِهَا لِلدُّلِّ تَأْوِيْلُ ³⁰

1. *Zalimlerin ordusu nasıl da kibirle ilerledi? Ancak nereye ilerlerse ilerlesin, orada Azrail'le karşılaşacaktır.*

2. *Bebek, yaşlı ve avucunda zulme ölüm taşıyan anne,*

3. *Zilletin zincirlerini gururla kırmaya başladı ve Kudüs'ü zelil kılacak boyunduruğa razı olmadı.*

4. *İşte şehidin gurur duyduğu gelin: mehri, intikamı alınmamış hür insanların kanı.*

5. *Kâfir eğer zulmederse Kudüs'ün tepelerinde ki çok yazık olur ve eğer halk sürgün ve katliamla yerinden olursa,*

6. *(Bilinsin ki) O, daima Allah'la beraberdır ve apaçık zilleti reddetmektedir.*

³⁰ Yûsuf el-'Azîm, *el-A'mâlu 'ş-ş-i'riyye'l-kâmile*, 205-206.

1. أقدام مَنْ دَأَسَتْ رِحَابَ	الهُدَى وَوَجْهُ مَنْ فِي سَاحِهَا أُغْبِرُ؟
2. وَكَفَّ مَنْ تَزْرَعُ أَرْضِي وَقَدِ	حَنَا عَلَيْهَا سَاعِدِي الْأَسْمَرُ؟
3. مِنْ لَوْثِ الصَّخْرَةِ تَلِكِ الَّتِي	كَانَتْ بِمَسْرَى أَحْمَدِ تَفْخَرُ؟
4. وَأَمَطَرَ الْقُدْسَ بِأَحْقَادِهِ	فَاحْتَرَقَ الْبَابِسَ وَالْأَخْضَرُ؟
5. وَدَنَسَ الْمَهْدَ عَلَى طَهْرِهِ	إِلَّا عَدُوَّ جَاحِدِ أَكْفَرُ؟
6. إِنْ مَرِقَ الْغَاصِبَ أَرْحَامَنَا	وَقَوْمَنَا فِي الْأَرْضِ قَدْ شَرَدُوا
7. فَمَا لَنَا غَيْرَ هَتَافِ الْعَلَى:	إِنَّا لَغَيْرِ اللَّهِ لَا نَسْجُدُ. ³¹

1. *Hidayet sahasını çiğneyenlerin ayakları mı yoksa avlusunda bulunanların yüzleri mi tozlu?*

2. *Ve benim esmer kollarım, üzerine eğilmişken toprağımı işleyen kimdir?*

3. *Ahmed'in (s.a.s.) Miracıyla iftihar eden kayayı (Muallak Taşı) kim kirletti?*

4. *Nefretini Kudüs'e kim yağdırdı da kuruyu da yeşili de yakıtı?*

5. *İnançsız ve dinsiz bir düşmandan başka tertemiz beşiği kim kirletmiş olabilir?*

6. *Gaspçılar bağlarımızı koparmışsa ve insanlarımız yerinden edilmişse,*

7. *Elimizde şu yüce haykırıştan başka bir şeyimiz yoktur: "Allah'tan başkasına secde etmeyiz."*

1. وفلسطين قد سبأها يهود	فاستبدوا وقطعوا الأرحام
2. أمة الحق أي هول دهانا	قد حرمننا رُغم المصاب الكلاما ³²

1. *Filistin'i Yahudiler esir aldı, zorbalık yaptılar, zulmettiler ve aile bağlarını kopardılar.*

2. *Ey hakikat ümmeti, bu ne korkunç beladır! Büyük acıya rağmen konuşmaktan men edildik.*

1. أفلسطين هذه أم يهودا؟	وربي النور أم حُجُورُ الأفاعي؟
2. سماها الخشف عصبة من يهود	فتبدت بشاعة الأطماع
3. وعدت جنتي جحيمًا تلطى	مذ غراها الأخفاذ من فينقاع
4. ألبسونا ثوبًا فصرنا عرأة	يقئون تهوي بنا في القاع
5. وأصابت حياتنا مهلكات	من صنوف الأشقام والأوجاع ³³

1. *Burası Filistin mi yoksa Yahuda mı? Acaba nur tepeleri mi burası yoksa yılan delikleri mi?*

³¹ Yûsuf el-'Azm, *el-A 'mâlu 'ş-şi 'riyye 'l-kâmile*, 16-17.

³² Yûsuf el-'Azm, *el-A 'mâlu 'ş-şi 'riyye 'l-kâmile*, 167.

³³ Yûsuf el-'Azm, *el-A 'mâlu 'ş-şi 'riyye 'l-kâmile*, 232.

2. Üzerini aşağılıkla örttü bir grup Yahudi, böylece hırsın çirkinliği çıktı ortaya.

3. Ve benim cennetim, Kaynukâ‘ın torunları burayı istila ettiklerinden beri, yanan bir cehenneme dönüştü.

4. Türlü türlü oyunlarla çukurların dibine atan bir elbise giydirdiler bize, onunla çırılçıplak hale geldik.

5. Hayatımız çeşit yıkıcı hastalık ve acılarla doldu.

1. ثلاثون عاما فوقها عشرة مصت	وفي كل يوم نُنسَبُح ونُنكَبُ
2. يَسِيلُ دَمُ الْأَخْرَارِ مِنَّا كَأَنَّهُ	شَرَابٌ عَلَى حَمْرِ الْمَوَائِدِ يُشَكَّبُ
3. دموع الشكالي في العيون مهانة	ونحن مع القينات نلهو ونطرب ³⁴

1. Kırkı yıldır her gün zedeleniyoruz, gasp ediliyoruz ve zorluk çekiyoruz.

2. Özgür halkımızın kanı kırmızı masalara dökülmüş şurup gibi akıyor.

3. Çocuklarını yitiren annelerin gözyaşları bizi zilletle düşürürken biz ise şarkıcı kadınlarla eğlenip coşmaktayız.

Şaire göre işgalci siyonistler Kudüs ve Filistin topraklarını hem dinî olarak kutsallığını çiğnemekte hem baskı, zulüm ve işkenceyle Filistin topraklarını adım adım işgal etmekte, sürgün ve katliamlarla halkı sindirmeye çalışmaktadırlar. Onların zulmünden bebek, yaşlı, kadın hiç kimsenin kurtulamadığını ancak herkes gibi işgalcilerin de mutlaka bir gün ölüm meleğiyle karşılaşacaklarını da belirtmiştir. Şair, Filistin halkının her şeye rağmen zilleti kabul etmediğini, düşmana boyun eğmediğini ve bu yüzden sürekli bir mücadele içerisinde olduğunu vurgulamaktadır.

Şair, Siyonist Yahudilerin, Peygamberimiz (s.a.s.) tarafından ihanetlerinden dolayı Medine'den sürülen Yahudi Kaynukâ‘ kabilesini unutmadıklarını ve adeta onların intikamını almaya çalıştıklarını belirtmekte, bu yüzden büyük bir kin ve nefretle bu kutsal coğrafyayı cehenneme çevirdiklerini söylemiştir. Şaire göre halk her gün büyük acılara ve yıkıcı saldırılara maruz kalsa da sesini dünyaya duyurmada engellerle karşılaşsa da büyük bir imtihandan geçtiklerini ve Allah'la beraber olduklarını unutmayıp büyük bir sabır ve metanet göstermektedir. Şairi üzen ise Filistin'in komşularının tüm bunlar yaşanırken hiçbir şey olmamış gibi eğlence içinde hayatlarına devam etmeleridir.

3.3. Mücadele Kararlılık ve Ümit

İşgale ve zulme karşı gösterilen mukavemette azim ve kararlılık ve eninde sonunda düşmana karşı kazançlı çıkma ümidi, şairin hemen hemen her şiirinde kendini belirgin olarak gösteren unsurlardandır. Bu unsurlara dair seçilen beyitler aşağıda verilmiştir:

³⁴ Yûsuf el-'Azîm, *el-A'mâlu 'ş-şi'riyye'l-kâmile*, 352.

1. وَصِيحَةُ الشَّعْبِ حُرّاً فِي تَدَفُّقِهِ مِنْ الْمَسَاجِدِ تَكْبِيرٌ وَتَهْلِيلٌ
2. وَالْقُدْسُ تَرْدَانٌ فِي سَاحَاتِهَا ارْتَفَعَتْ بِيَارِقِ الْحَقِّ تَحْمِيهَا نَهَالِيْلٌ
3. وَجُنْدٌ صِهْيُونُ قَدْ خَابَتْ مَطَامِعُهُمْ مَا عَادَ يَنْفَعُهُمْ سِجْنٌ وَتَرْحِيلٌ
4. قُولُوا لِمَنْ قَدْ تَنَادَوْا فِي مُؤَامِرَةٍ لِيَجْهَضُوا الْحَقَّ فِي سَاحَاتِنَا قُولُوا:
5. لَقَدْ مَضَى زَمَنُ التَّخْذِيلِ فَاَنْطَلِقِي يَا قَدْسُ وَاَلَى زَمَانٍ فِيهِ تَخْذِيلٌ
6. فَوْقَ الْجِبَاهِ جِرَاحٌ يَا عِرْتَهَا قَدْ زَانَهَا مِنْ دَمِ الْأَسَادِ إِكْلِيلٌ
7. فَالْتَصِرْ يُمَسِي قَرِيْباً حِيْنَ تَقْصُدُهُ وَالتَّصِرْ حِيْنَ يُرَادُ التَّصِرُ مَأْمُولٌ³⁵

1. Halkın özgürce ileri atılmasındaki haykırışı, camilerden yükselen tekbir ve tehlillerdir.

2. Ve Kudüs, meydanlarında yükselen hakikat sancaklarıyla süslenmiştir. Bu sancakları büyük zatlar korumakta.

3. Ve Siyonistlerin askerleri emellerinde başarısızlığa uğradılar; hapse atmak ve sürgün etmek de artık onlara fayda sağlamadı.

4. Söyleyin, meydanlarımızda gerçeğin ortadan kaldırılması için komplo çağrısında bulunanlara söyleyin:

5. Zillete düşme zamanı geçti, çık ve git ey Kudüs, zillet zamanı geçti.

6. Alınlarda yaralar var ki ne izzetlidirler! Aslan kanıyla süslenmiş bir taç gibi.

7. Eğer gaye edinirsek, zafer yakındır. Ve zafer, arzu edildiğinde ümit edilir.

1. وَالْيَوْمَ رَعْدٌ وَبُرْقٌ لَاحٌ فَانْتَطِرُوا سَيَتَّبِعُ الْبُرْقُ فِي أَفْقِ الْعَالِي مَطَرٌ
2. لِئُثْبِتَ الْأَرْضُ زَرْعًا لَا نَظِيرَ لَهُ وَيُطْلِعَ الْحَقْلَ مَا تَرْهَوُ بِهِ الْعُصُورُ
3. وَتَزْدَهِي الْقُدْسُ فِي أَنْوَابِ عِرْتِهَا وَقَدْ تَرَاجَعَ عَنْهَا الْمَارِقُ الْبَطْرُ³⁶

1. Bugün gök gürültüsü ve çakan bir şimşek var; bekleyin, ufukta şimşeklerin ardından bir yağmur vardır.

2. Yeryüzü benzersiz ürünler üretsün ve tarlalar, asırların onur duyduğu kimseleri yetiştirsün diye

3. Ve Kudüs, şımarık küffar çekilirken ihtişamlı cübbesiyle ışıldasın.

Şair, halkın mücadelesinde ve gençlerin birer mücahit olarak yetişmesinde camilerin rolüne burada olduğu gibi pek çok şiirde vurgu yapmıştır. Ona göre camilerin tekbir ve tehlillerle canlılığı, halkın özgürlük mücadelesine güç vermektedir. Şair, Siyonistlerin başarısızlığa uğrama ümidini güçlü bir şekilde taşımaktadır. Yine ona göre Siyonistlerin zulüm, işkence ve baskıları fayda etmeyecektir, halkın inancını ve umutlarını yikmayacaktır.

³⁵ Yûsuf el-‘Azm, *el-A ‘mâlu’ş-şi ‘riyye’l-kâmile*, 205-206.

³⁶ Yûsuf el-‘Azm, *el-A ‘mâlu’ş-şi ‘riyye’l-kâmile*, 418.

Aşağıdaki beyitlerde de görüldüğü gibi şaire göre halkın ümidini besleyen ve daima canlı tutan husus ise Hz. Muhammed (s.a.s.), hulefâ-yi râsîdinden ve Hâlid b. Velîd, Mus'ab b. 'Umeyr ve Ca'fer b. Ebî Tâlib gibi sahâbenin ileri gelen mücahitlerinden aldıkları ve öğrendikleri cihat dinamizmidir:

وحي أسد الشرى في غابهم نفرؤوا	1. حيّ الجهادَ سُيوفًا لِلْعلى امثشقت
يحدوهم الحقُّ والأمجادُ والظفرؤوا	2. رُوحَ النَّبِيِّ تَبَاهَتْ فِي مَسِيرَتِهِمْ
وَسَدَّدَ الْعَدْلُ فِي سَاحَاتِهِمْ عُمُرُ	3. قَدْ قَامَ بَيْنَهُمْ «الْصِّدِّيقُ» رَمَزَ تَقَى
وَالبِرُّ وَالْجُودُ مِنْ عُمَانَ يَنْهَمُرُ	4. وَرَايَةُ الْحَقِّ فِي كَيْفِ «الإمام» عَلَتْ
وَمُضْعَبٌ فِي رِحَابِ الْحَقِّ مُؤْتَرُزُ	5. وَخَالِدٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ سَيْفٌ هُدَى
يَخْتَالُ فِي جَنَّةٍ تَرَهُو بِهَا الْحَجْرُ	6. وَجَعْفَرٌ بِجَنَاحِ الثَّوْرِ مُنْطَلِقًا
سِلَاحُهَا الثَّوْرُ وَالْآيَاتُ وَالشُّورُ	7. كَنَابُ اللَّهِ قَدْ حَطَّتْ بِسَاحَتِهِمْ
وَذِكْرُهُمْ فِي رِكَابِ الْمِصْطَفَى عَطْرُ ³⁷	8. جِهَادُهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ مَفْخَرَةٌ

1. *Yücelmek için çekilen kılıçlar olarak gelin cihada! Ormanda inlerinden çıkan aslanlara gelin!*

2. *Peygamber'in ruhu onur duydu, hakikat, izzet ve zaferin yönlendirdiği yolculukla.*

3. *Takvanın sembolü Sıddik (Hz. Ebû Bekir) kalktı ayağa ve meydanlarında adaleti tesis etti Ömer.*

4. *İmam'ın (Hz. Ali'nin) avucundaki hakikat sancağı yükseldi ve Osman'ın iyilik ve cömertliği yağdı sağanak sağanak.*

5. *Allah yolunda Hâlid bir hidayet kılıcı, Mus'ab ise hak yolunda bir kalkandır.*

6. *Ve Ca'fer, nurun kanatlarıyla sevinçle çıkmakta. İftiharla yürümekte, taşları parlayan bir cennette.*

7. *Allah'ın taburları indi meydanlarına, silahları nur, ayet ve surelerden.*

8. *Onların Allah yolundaki cihadları bir övünç, Mustafa'nın (s.a.s.) saflarında anılmaları ise hoş bir kokudur.*

3.4. Gazze Şeridindeki Onurlu İnsanlara

Şair, Gazze şeridine pek çok şiirinde değindiği gibi Gazze'ye armağan ettiği bir şiir de yazmıştır. Şaire göre Gazze halkı da Filistin'in diğer bölgelerinde yaşayan Müslüman halk gibi yurtlarını işgalci Yahudilere karşı savunmada, inançlarını, izzetlerini ve iffetlerini korumada insanüstü bir mukavemet sergilemekte, büyük bir sabır ve metanet göstermektedirler. Şair bu şiirini Gazzelilere şu sözlerle takdim etmektedir:³⁸

³⁷ Yûsuf el-'Azm, *el-A'mâlu 'ş-şi'riyye'l-kâmile*, 416-417.

³⁸ Yûsuf el-'Azm, *el-A'mâlu 'ş-şi'riyye'l-kâmile*, 207.

- “Asırlar boyunca bir gün bile iman ve inanç silahını elinden düşürmeyen topraklara,

- İnsanlar yakarışlara boyun eğerken ve bazıları hakikatin aşığlanmasına yenik düşerken, bunlara inat tetiği çeken ve fitili ateşleyen cesur adamlara!

- Yahudi varlığını reddederek kibirli işgalcilerin zulmüne meydan okuyan Ahmed Yasin’e ve kalben, bedenlen ve aklen onunla beraber olanlara,

- Nerede olursa olsun, izzet ve ölümsüzlük yolunu izleyen cesur Gazze halkına armağan olsun.”

Şair, Gazze halkının cesaret dolu mücadelesini, kararlılığını ve barış ve bağımsızlık ümitlerini şu dizelerle ifade etmektedir:

1. مَرِّبِهِمْ يَا عَزَّةَ الْأَحْرَارِ	وَأَزْفُضِي الْعَيْشَ فِي ثِيَابِ الْعَارِ
2. وَأَشْجَلِي النَّارَ فِي كِبَانِ دَخِيلِ	لَيْسَ يَحْمِي الذِّبَارَ مِثْلُ النَّارِ
3. وَأَنْفُضِي عَنْكَ كُلَّ قَيْدٍ وَقَوْمِي	كَيْ تَقُودِي جُمُوعَنَا لِلنَّارِ
4. فَانْبَرِي فِتْنَةَ الرَّسُولِ بَعْرَمِ	مِنْ صُهَيْبٍ وَمُضْعَبٍ وَصِرَارِ
5. كُلُّ رُكْنٍ فِيهَا عَرِيٌّ بِيَاهِي	بِأَسْوَدٍ وَفِتْنِيَّةِ أَنْبَارِ
6. عَاهَدُوا اللَّهَ أَنْ يَقُودُوا جُمُوعًا	تَتَّخِذِي الْعَدُوَّ فِي إِضْرَارِ
7. يَدْعُونَ السَّلَامَ وَالْكَفْلُ ذَنْبٌ	يَتَّبَاهِي بِالنَّابِ وَالْأَطْفَارِ
8. خَاطِبِهِمْ فِي كُلِّ مَجْلِسِ أَمْنٍ	وَسَلَامٍ وَمَلْتَقَى أَسْرَارِ:
9. أَنْ غَدَرَ الْيَهُودَ مَا زَالَ رَمْرًا	لِجَبَانِ مِقَامَرِ غَدَارِ
10. وَارْفَعِي رَايَةَ الْجِهَادِ وَقَوْلِي	قَدْ عَلَتْ هَمَّتِي وَعَيْلِ اضْطِبَارِي
11. إِنِّي غَزَّةَ الَّتِي لَا تُبَالِي	أَوْ تَهَابَ الرَّدَى وَقَدْ عَزَّ جَارِي ³⁹

1. Parçala onları (düşmanları), ey özgürlerin Gazze'si ve reddet utanç içinde yaşamayı!

2. Yak ateşini işgalcilerin içinde. Zira memleketi ateş gibi koruyacak bir şey yoktur.

3. Kır tüm zincirlerini ve kalk ayağa, bütün birliklerimizi intikam için meydana sevk edesin diye.

4. Resûlullah'ın (s.a.s.) delikanlı gençleri Suheyb, Mus'ab ve Dirâr çıktı ortaya kararlılıkla.

5. Her köşede bir in vardır, övünür aslanlarla ve yiğit delikanlılarla.

6. Allah'a söz verdiler; düşmana kararlılıkla meydan okuyacak birliklere liderlik edeceklerine dair.

7. Barıştan söz ederler lakin her biri dişleri ve tırnaklarıyla övünen bir kurt.

8. Her güvenlik ve barış konseyinde ve gizli toplantılarda onlara şunu söyleyin:

³⁹ Yusuf el-‘Azm, el-A‘mâlu‘ş-şi‘riyye‘l-kâmile, 207-208.

9. Yahudilerin kallesliğı hâlâ korkak, hain bir kumarbazın simgesidir.

10. (Ve ey Gazze!) kaldır cihad bayrağını ve de ki “Azimim arttı ve sabrım tükendi”.

11. Komşum izzet sahibiyken ben yıkımı umursamayan ve korkmayan Gazze'yim.

Yûsuf el-'Azm, Gazze halkını zillet içinde yaşamayı asla kabul etmeyen özgürlük sevdalıları olarak görmektedir. Mücahitlerini, Resûlullah'ın (s.a.s.) ordusunda büyük kahramanlıklar sergileyen Suheyb b. Sinân, Dirâr b. Ezver, Mus'ab b. 'Umeyr'e benzetmektedir. Şaire göre, düşmanın barıştan söz etmesi ise sadece bir kandırmacadan ibaret olup işgal için her daim bir zemin hazırlamanın hazırlığıdır. Şair, siyonistlerin sözde barıştan bahsederek hain planlar kurduğundan bahsederken adeta günümüzde yaşanan işgal ve katliamı işaret etmektedir.

3.5. Filistin'in Her Şehrine

Şair, Filistin'in her şehrine ayrı bir ihtimam göstermiştir. Örneğin aşağıdaki beyitlerde el-Halil halkının siyonist işgalcilere karşı gösterdikleri mukavemeti, azim ve kararlılığı takdir etmiştir.

صَنَعَتِ الْأُمَجَادَ جَيْلًا فَجَيْلًا	1. يَا جِبَالَ الْخَلِيلِ يَا قِمَمَ الْمَجْدِ
كُنْتُ لِلْبِرِّ وَالْهُدَى قَنْدِيلًا	2. مُذْ عَرَفْنَاكَ فِي صُرُوفِ اللَّيَالِي
وَأَبَيْتِ الْحَيَاةَ عَيْشًا ذَكِيلًا	3. وَتَحَدَّيْتُ بِالرِّصَاصِ الْأَعَادِي
وَأَعَدِّي لَهُمْ عَذَابًا وَبَيْلًا	4. هَيْئِي لِلطُّعَاةِ نَارًا تَلْطَطِّي
فاجعلي الرُّوحَ لِلجِهَادِ فِتْيَالًا ⁴⁰	5. وَإِذَا رَمَاكَ الْعَدُوُّ بَدَلْ

1. Ey el-Halil'in dağları! Ey şan ve şerefın dorukları, kuşaklar boyu yücelikler yarattın.

2. Seni sonsuz gecelerde tanıdığımızdan beri, sen doğruluk ve hidayet kandili oldun.

3. Düşman kurşunlarına meydan okudun ve reddettin aşağılanmış olarak yaşamayı.

4. Zalimler için alevli bir ateş ve şiddetli bir azap hazırla.

5. Ve eğer düşman sana saldıracak olursa, cihat için fitil olarak ruhunu kullan.

Yûsuf el-'Azm, şiirlerinin başında genellikle o şiiri kimlere ya da hangi şehirlere armağan ettiğini bir kaç satırla belirtmiştir. Örneğin aşağıda bazı beyitleri verilen bir şiirini Nablus, Cenin, Tulkarim, Anabta, Kalkilya şehirlerine ve buralara yakın yerlerde Yahudi işgalcilere karşı büyük bir mücadele örneği veren mücahitlere armağan ettiğini belirtmiştir:

⁴⁰ Yûsuf el-'Azm, *el-A'mâlu 'ş-şi'riyye'l-kâmile*, 209.

1. جبال نابلس أرسى الهدى فيها
 2. يَقُودُهَا فِئْتَةٌ لِلتَّصْرِ ظَافِرَةٌ
 3. سَلاحُهَا التُّورُ وَالْإِيمَانُ تَحْمِلُهُ
 بِيَارِقِ التَّصْرِ تَرْهُو فِي رَوَابِهَا
 بَعْرَةٌ اللَّهُ وَالْقُرْآنُ حَادِيهَا
 وَدَفْقَةٌ مِنْ دَمِ الْأَبْرَارِ تَرْوِيهَا⁴¹

1. *Nablus dağlarında hidayet tesis edilmiş, tepelerinde ise zafer kıvılcımları parlamakta.*

2. *Bir grup genç, Allah'ın izzetiyle ve Kur'an'ın rehberliğinde zafere öncülük etmekte.*

3. *Silahları nurdur. Onları taşıyan iman, sulayan ise iyilerin kanıdır.*

Şair, siyonistler tarafından 1948 yılında büyük bir katliam, zulüm ve sürgünden sonra işgal edilen Muselles, el-Celil (Celile), Safed, Nasıra, Hayfa, Yafa, Akka, Bi'ru's-Seb', Ummu'l-Fecr ve diğer bütün yerleşim yerlerini unutmamış ve şiirlerinde adlarını özellikle zikrederek buralarda yaşananlarla ilgili duygularını dile getirmiştir. Nitekim bir şiirinin girişinde bu yerlerin adlarını zikrederek şiirini buralarda yaşayanlara armağan ettiğini belirttikten sonra şiirine başlamıştır. Bazı beyitleri aşağıda verilmiştir:

1. حَيُّوا المثلث والجليل
 2. فِي كَفِّ مَنْ صَاثُوا الْعُهُودَ
 3. ظَنَّ الْيَهُودُ بِأَنَّهُمْ
 4. وَبَانَ قَوْمِي قَدْ تَلَاشُوا
 5. فُولُوا لِمَنْ خَاثُوا الْعَهْودَ
 6. لَنْ نَسْتَكِينَ وَلَنْ نَدَلَّ
 7. عَن ذَرْبِ تَحْرِيرِ الْجَلِيلِ
 وَالرَّمْحَ وَالسَّيْفَ الصَّقِيلَ
 وَقَاوَمُوا ظِلْمَ الدَّخِيلِ
 سَادُوا، وَهَذَا مُسْتَحِيلُ
 وَاسْتَبَدَّ بِهِمْ ذَلِيلُ
 وَعَصْبَةُ الشَّرِّ الْوَبِيلُ
 وَلَنْ تَهْوَى وَلَنْ تَمِيلَ
 وَلَنْ نَحِيدَ عَنِ السَّبِيلِ⁴²

1-2. *Selamlayın, Muselles'i, el-Celil'i, mızrağı ve sözleşmelere uyup davetsiz misafirlerin (işgalcilerin) zulmüne direnenlerin avucundaki parlak kılıcı.*

3. *Yahudiler galip geldiklerini sandılar ama bu imkânsız.*

4. *Ve halkımın ortadan kaybolduğunu ve aşağılanmış insanlar tarafından yönetildiğini zannettiler.*

5. *Antlaşmalara ihanet edenlere ve sefil şer gruplarına söyleyin:*

6-7. *Rehavete kapılmayacağız, aşağılanmayacağız, küçümsenmeyeceğiz ve el-Celil'i özgürleştirme yolundan sapmayacağız ve bu yoldan asla ayrılmayacağız.*

3.6. Filistinli Kadınlara ve Çocuklara

Filistin'in uğradığı katliam, saldırı ve işgallere karşı gösterilen direnişte hiç şüphesiz ki Filistinli kadınların rolü büyüktür. Şair onları pek çok

⁴¹ Yûsuf el-'Azm, *el-A'mâlu's-Şi'riyye'l-kâmile*, 210.

⁴² Yûsuf el-'Azm, *el-A'mâlu's-Şi'riyye'l-kâmile*, 212-213.

şairinde özellikle muhatap alarak onların mücadelelerini dile getirmiştir. Şair, Filistinli kadınlara armağan ettiği aşağıdaki şiirinde onların ne denli büyük bir mücadele içerisinde olduklarını belirtmektedir:

وَبَدَّدِي ظُلْمَةَ الْمُحْتَلِّ وَالْعَسَقِ	1. خَوْضِي غَمَارَ الرَّدَى أختاه وانطلقني
تَجْتَنُّ مَتَا جُدُورِ الخَوْفِ وَالْقَلْبِ	2. وَرَدَّدِي آيَةً أَضَحَّتْ لَنَا أَمَلًا
عَلَى أَدِيمِ سماءِ المجدِ والورقِ	3. وَسَطْرِي صَفْحَةً بِالنُّورِ زَاهِيَةً
وعانقنيها بِوَجْهِ مُشْرِقِ أَلِقِ	4. وَخَدِّي فِي جَبِينِ الشَّمْسِ شامخةً
وسطِ السحابِ يباري جبهةَ الأفقِ	5. بِكَفِّكَ المجدُ قَدْ أعليتِ هامته
عِرًّا لَنَا وَفصَاءَ غيرِ مُنْعَلِقِ	6. وَرَدَّدِي دَعْوَةَ التَّكْبِيرِ إِنَّ بِهَا
وَجَدِّي الرَّخْفِ فِي ساحاته وثقي	7. لا ترهبي الموتُ فِي ساحِ الغلى قُدْمًا
رَمَزَ الجهادِ لواءِ بالدِّماءِ سُقِي	8. باللهِ إنا على عهدِ نَصُونُ بِهِ
مَأْذِنَ القُدُسِ صَوْتًا غيرِ مُخْتَنِقِ ⁴³	9. سِيرِي عَلَيْكَ سَلامُ اللهِ ما رفعت

1. *Dal ölüm tehlikesine ey bacım! Git ve dağıt işgalcinin karanlığını ve dağıt alacakaranlığı.*

2. *Ve bir âyet oku, bize umut olacak, korku ve kaygının köklerini üzerimizden söküp atacak.*

3. *Ve nurla parlatılmış sayfada bir satır yaz. Ve bir satır da izzet ve şerefın sonsuz semasında.*

4. *Dik gözünü, güneşin yüce alınına ve kucakla onu, parlak bir yüzle.*

5. *Avucunla izzetin başını yücelttin, ufka rakip olan bulutların ortasında.*

6. *Tekbir çağrımızı da tekrarla, çünkü o bizim izzetimiz ve sınırsız ufkumuzdur.*

7. *Yüceliğin meydanlarında korkmadan ilerle ve ısrarla tekrarla ilerleyişini bu meydanlarda.*

8. *Allah'a dayan ve güven, çünkü biz, cihadın simgesi olarak kana bulanmış bayrağı koruyacağımıza dair ahdimiz var.*

9. *Allah'ın selamı üzerine olsun, Kudüs'ün minareleri bastırılmayan bir ses çıkardıkça.*

Şair, aşağıdaki beyitlerinde ise Filistinli kadının, cihada tanıklık eden bir seyirci değil, bizzat cihadın içinde ve öznesi durumunda olduğunu, gelinlik ve düğün kıyafetleri yerine kefenlerini giyip izzetli bir mücadele içerisine girdiklerini belirtmiştir:

مُدُّ زَيْنَ الوَجْهِ الكَرِيمِ حِمَاؤُ	1. أختُ الجهاد! لكِ التَّحِيَّةُ والهنا
وَنُرْفَ فَالْحورِ الحِسانِ تَغَاؤُ ⁴⁴	2. هاتي لَنَا الأَكفانَ كي نلقِي الرَّدَى

⁴³ Yûsuf el-'Azîm, *el-A 'mâlu 'ş-şi 'riyye 'l-kâmile*, 218-219.

⁴⁴ Yûsuf el-'Azîm, *el-A 'mâlu 'ş-şi 'riyye 'l-kâmile*, 223.

1. *Cihadın kız kardeşi! Sana selam olsun. Tebrikler olsun sana. Ne güzel de süslemiş asil yüzü, örtü!*

2. *Bize kefenleri getir ki zilleti kaldırıp atalım ve seni gelin olarak süsleyelim. Güzel huriler ne de kıskanılır!*

Filistinli çocuk kadar oyuncaktan, oyundan ve çocukluğunu yaşamaktan mahrum ve anne babasından ayrı kalan çocuk belki de dünyanın hiçbir yerinde yoktur. Filistin’de yaşayanlar henüz bebekken bomba sesleriyle irkilir, çocukken oyuncaklarla oynama fırsatı bulamaz, daha büyümeden kendini sürgünlerin, işkencelerin ve acıların içinde bularak büyüklerin acı duygularını yaşar. Şair de aşağıdaki beyitlerde bunu dile getirmiştir:

1. ما عادَ فِينَا الطُّفْلُ يَعْثُ لَاهِيًا فَالطُّفْلُ فِينَا مَارِدٌ جَبَّارٌ
2. وَصِغَارُنَا حَمَلُوا الْحِجَارَةَ وَأَرْدَهُوَا مَا عَادَ فِي سَاحِ الْجِهَادِ صِغَارٌ⁴⁵

1. *Aramızdaki çocuk artık oyun oynamıyor ve eğlenmiyor. Aramızdaki çocuk, kudretli ve kocaman biridir.*

2. *Çocuklarımız taş taşıyarak büyüdüler. Cihat meydanında artık çocuklar yok!*

Sonuç

Bu çalışmada Arap dünyasının son döneminde önde gelen mütefekkir, siyasetçi, eğitimci, edip ve şairlerinden “Aksâ Şairi” lakaplı Yûsuf el-‘Azm’ın şiirlerinde Mescid-i Aksâ’lı Kudüs ve merkezinde bulunduğu Filistin’de yaşananlara karşı ifade ettiği duygular ele alınmıştır. Buna göre aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

Yûsuf el-‘Azm, şiirlerin konusunu insanın ve toplumların güncel olaylarından ve tarihinden almaya dikkat etmiş, şiirlerinde İslâm âleminin içinde bulunduğu durumu gözler önüne sermiş, özellikle Filistin topraklarında yaşananları dile getirmeyi bir görev addetmiştir. O, Mescid-i Aksâ’ya olan sevgisini şiirlerinde büyük bir heyecanla dile getirmiş, neredeyse Filistin topraklarının her karışını ve burada yaşayan her ferdi şiirlerinde konu edinmiştir. Şiirlerinde Kudüs’ün kutsiyetine ve İslâm âlemi için ifade ettiği öneme pek çok defa vurgu yapmıştır. Mescid-i Aksâ’nın ve dolayısıyla Kudüs’ün dinî ehemmiyetini duygularının yanında âyet, hadis ve tarihî olayların ışığında ortaya koymuştur.

Şairin neredeyse bütün şiirleri umutsuzluğa teslim olmayan, iman, inanç ve bilinç uyandıran, azim ve kararlılığı güçlendiren ifadelerle doludur. O, Filistin halkının her şeye rağmen zilleti kabul etmediğini, düşmana boyun eğmediğini ve bu yüzden sürekli bir mücadele içerisinde olduğunu vurgulamıştır. İşgale ve zulme karşı gösterilen mukavemette

⁴⁵ Yûsuf el-‘Azm, *el-A ‘mâlu’-ş-riyye’l-kâmile*, 223.

azim ve kararlılık, eninde sonunda düşmana karşı kazançlı çıkma ümidi, şairin hemen hemen her şiirinde kendini belirgin olarak gösteren unsurlardandır. Şairin bağımsız bir Filistin devleti ve özgür bir Mescid-i Aksâ hayal ve arzusu, şiirlerinde de birinci öncelikli konu olmuştur. Bu yüzden Yûsuf el-'Azm, "Aksâ Şairi" olarak meşhur olmuştur. Bu lakap onun için ilk defa Kuveyt'te yayımlanan Mecelletu'l-va'yi'l-İslâmî dergisinde kullanılmıştır. Mescid-i Aksâ ve Filistin'le ilgili yazdığı şiirlerini, Rihâbu'l-Aksâ adlı divanından toplamıştır. Bunun dışında her divanında Filistin'le ilgili en az bir şiir yer almıştır.

Şairin Yahudilere salt bir düşmanlığı yoktur. Şiirlerinde bahsettiği düşman, kendine Filistin topraklarını işgal etmeyi şiar edinen Siyonist Yahudi güçleri ve onların destekçileridir.

Yûsuf el-'Azm, siyonizmin zulmü altında toprakları her daim işgale maruz kalan bir halkın direnişini, kavgasını, kararlılığını, acılarını ve umudunu dile getirmeyi amaç edindiği için şiirlerinde dilsel estetik kaygılardan uzak samimi ifadeler kullanmıştır. Bu yüzden şiirlerinde رحاب، ساحة، مجد الردى، جيل gibi sıkıcılığa sebebiyet verebilecek kelime tekrarlarını görmek mümkündür.

Şair, halkın mücadelesinde ve gençlerin birer mücahit olarak yetişmesinde camilerin rolüne gibi pek çok şiirde vurgu yapmıştır. Ona göre camilerin tekbir ve tehlillerle canlılığı, halkın özgürlük mücadelesine güç vermektedir. Ayrıca şaire göre halkın ümidini besleyen ve daima canlı tutan husus ise Nebilerinden (s.a.s.), hulefâ-yi râşidînden ve Hâlid b. Velîd, Mus'ab b. 'Umeyr ve Ca'fer b. Ebî Tâlib gibi sahâbenin ileri gelen mücahitlerinden aldıkları ve öğrendikleri cihat dinamizmidir.

Yûsuf el-'Azm, başta Gazze, el-Halîl, el-Celîl, Safed, Nasıra olmak üzere tüm Filistin halkını zillet içinde yaşamayı asla kabul etmeyen özgürlük sevdalıları olarak görmektedir. Mücahitlerini, Resûlullah'ın (s.a.s.) ordusunda büyük kahramanlıklar sergileyen Suheyb b. Sinân, Dirâr b. Ezver, Mus'ab b. 'Umeyr'e benzetmiştir. Ona göre, düşmanın barıştan söz etmesi ise sadece bir kandırmacadan ibaret olup işgal için her daim bir zemin hazırlamanın hazırlığıdır.

Şair, Filistin'in uğradığı katliam, saldırı ve işgallere karşı gösterilen direnişte Filistinli kadınların büyük rollerine de vurgu yapmıştır. Şair onları pek çok şiirinde özellikle muhatap alarak onların mücadelelerini dile getirmiştir. Onların cihada tanıklık eden bir seyirci değil, bizzat cihadın içinde ve öznesi durumunda olduklarını, gelinlik ve düğün kıyafetleri yerine kefenlerini giyip izzetli bir mücadele içerisinde görmüştür.

Yûsuf el-'Azm, şiirlerinde sık sık Filistinli çocuklardan da bahset-

miştir. Ona göre Filistin’de yaşayanlar henüz bebekken bomba sesleriyle irkilir, çocukken oyuncaklarla oynama fırsatı bulamamakta, daha büyümeden kendini sürgünlerin, işkencelerin ve dayanılmaz acıların içinde bulmaktadır.

Kaynakça

'Abdullâh, Ahmed Muhammed. "Kütübun cedîde: Enâşîd ve eġârîd li't-tifli'l-Muslim". *el-Mucteme'* 138/20 (Şubat 1973), 22-23.

'Azm, Yûsuf. *el-A 'mâlu 'ş-şi 'riyye 'l-kâmile*. nşr. Ahmed el-Cede'. Aman: Dâru'd-diyâ', 2003.

Batuk, Cengiz - Mert Rabia. "Çatışan Kutsalların Ortasındaki Şehir: Kudüs". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 17/2 (2017), 129-149.

Cede', Cerrâr Ahmed 'Abdullatîf - Husnî Edhem. *Şu 'arâu 'd-devle-ti 'l-İslâmiyye fi 'l-'asri 'l-hadis*. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1978.

Dinç, Emine Nurefşan. "Mescid-i Aksâ'da İbadet ve Kudüs ile Halîl'i Ziyaret: Fikhî Hüküm ve Tartışmalar". *Diyanet İlmî Dergi* 58/3 (2022), 1041-1070.

Kardâvî, Yûsuf. "el-Ëuds fi 'l-va'yi 'l-İslâmî". *Mecelletu Dirâsâti 'l-İslâmiyye* 1/1 (1997) 7-17.

Şâhîn, Hâlid. "el-İstrâfîciyyâti'ş-şihyûniyye ticâhe'l-Mescidi'l-Aksâ'l-mubârek". *Journal of Islamicjerusalem Studies* 21/3 (2021), 434-456. Doi: 10.31456/beytulmakdis.1007575.

Toprak, Bilal. "İsrail'e Dönüş Miti Bağlamında Kutsal Metnin Araçsallaştırılması". *Artuklu Akademi Dergisi* 10/2 (2023), 159-181. Doi: 10.34247/artukluakademi.134386.

İnternet Kaynakları:

<http://www.vahdet.info.tr/isdunya/dosya7/1809.html> (Erişim Tarihi: 03.04.2024);

<https://www.alukah.net/culture/0/4524/%D9%8A%D9%88%D8%B3%D9%81-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B8%D9%85...-%D9%81%D9%8A-%D9%85%D8%AD%D8%B1%D8%A7%D8%A8-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D9%84%D9%85-%D9%88%D8%A7%D9%84%D9%81%D9%83%D8%B1-D9%A7%85D8%A3%D8%AF%D8%A8/1%D98A%D9%88%D8%B3%D9%81%20%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B8%D9%86/> (Erişim tarihi 06.06.2024)